

NOTA REDAKCYJNA

O ISTOCIE PRZYCZYNKOWEJ STUDIÓW REGIONALNYCH W OBSZARZE ŚRODKOWEJ POLSKI

W ostatnich latach, zwłaszcza po roku 1975, kiedy zreformowano administrację państwową na szczeblu wojewódzkim, obserwuje się w Polsce kolejny nawrót społecznego zainteresowania problematyką regionalną. Na tej fali szczególne zaciekawienie budzi obszar środkowy naszego kraju. Jest to w pełni uzasadnione, bowiem niezwykle są funkcje tego, usadowionego pośrednio względem pozostałych ziem Polski, terytorium.

Badania regionalne mają w naszym kraju długoletnią i bogatą w doświadczenia tradycję. Po okresach zastoju, jakich wiele miały one w przeszłości, zawsze ożywały na nowo, aby ze zdwojoną energią drążyć świat zjawisk umiejscowionych. Tak właśnie jest również obecnie.

Źródła dzisiejszego pobudzenia regionalnego są co najmniej dwojakie. Widzimy je zarówno w rozkwicie idei planowania przestrzennego, jak również we wzroście samorządności terytorialnej. Jedna i druga okoliczność mają u podstawy wspólną przyczynę. Jest nią ciąg reform społeczno-gospodarczych lat powojennych ze wspomnianą reorganizacją województw włącznie.

Najważniejsze z założeń reformy wojewódzkiej polegało na włączeniu regionalnego punktu widzenia w nurt działań państwowych. Nie wystarczy jednak mieć tylko świadomość intuicyjną danego terytorium, aby móc nim sprawnie i skutecznie administrować. W tym celu potrzebna jest przede wszystkim świadomość empiryczna. Na niej dopiero możemy budować świadomość pragmatyczną, będącą źródłem bezpośrednim dla wnioskowania decyzyjnego.

Nowe władze terenowe są obowiązane kształtować swoje obszary w zgodzie z zasadą współodpowiedzialności za skuteczność polityki społecznej i gospodarczej państwa. Trudno jednakże jest dzisiejszej władzy terenowej pełnić taką rolę bez wsparcia ze strony nauki, tzn. bez odpowiednio szerokiej i właściwie pogłębionej bazy poznawczej miejscowych problemów. Stąd zapotrzebowanie na studia teoretyczne, ekspertyzy, rozwiązania prognostyczne itp. opracowania, jakich może dostarczyć nauka.

Artykuły zamieszczone w niniejszym tomie studiów są autorstwa pracowników byłego Zakładu Badań Regionalnych (międzyinstytutowego), który w roku akademickim 1977/1978 wszedł w skład nowo tworzonego Instytutu Polityki Regionalnej jako Zakład Gospodarki Przestrzennej. Formalnie są to sprawozdania okresowe z badań nad stanem województw środkowej Polski oraz drogami ich dotychczasowego i dalszego rozwoju. Pod względem merytorycznym natomiast stanowią przyczynek zespołowy do poznania mechanizmów społecznego gospodarowania na tym centralnym obszarze kraju.

Do roku 1976 doniesienia naukowe podobnego przeznaczenia publikował "Region Łódzki" - organ byłej Rady Naukowej przy Prezydium WRN w Łodzi. Obecnie zamieszcza je sporadycznie "Przegląd Ekonomiczno-Społeczny m. Łodzi" - organ Rady Naukowej przy prezydencie miasta. Czynią to również "Studia Regionalne" - organ Rady Naukowej przy wojewodzie piotrkowskim.

Rozproszenie publikacyjne wiedzy o regionie środkowej Polski nie sprzyja, oczywiście, kształtowaniu zbiorowej o nim wyobraźni. Byłoby więc z pożytkiem dla teorii gospodarki regionalnej i praktyki planowania terenowego, gdyby pojedyncze przyczynki do poznania natury ziem centralnie w państwie usytuowanych mogły nakładać się kolejnymi etapami zdobywanej wiedzy na obraz całości tego terytorium. Mając to na widoku, publikowane tu szkice z badań opatrujemy wspólnym tytułem, oznaczając go cyfrą rzymską I. Chcemy w ten sposób zapowiedzieć następne doniesienia pracowników naszego Zakładu, które w kolejności druku będą miały odpowiednie znaki cyfrowe, informujące o miejscu danego tomu w zapowiadanym cyklu studiów regionalnych z obszaru środkowej Polski.

Przekonanie o społecznej potrzebie systematycznego kompletowania dokumentacji naukowej na tym centralnym obszarze kraju było wielokrotnie wcześniej podkreślane w opracowaniach regionalnych.

Nigdy jednakże nie doszło do otwartego postawienia tej sprawy w wymiarze konkretnego zamierzenia edytorskiego. Między innym temu celowi służą prezentowane tu opracowania jako początek określonej serii wydawniczej. Samo jednak pojęcie regionu środkowej Polski nie znalazło w nich jeszcze ostatecznego wyrazu. Co więcej, występuje ono tu w podwójnym niejako oświeceniu terytorialnym: szerszym obszarowo, przedstawionym przez T. Olszewskiego oraz węższym, prezentowanym przez pozostałych autorów.

Wielorodna **struktura** ziem środkowej Polski stanowi wdzięczny obiekt badań, źródło nieprzebrane wciąż nowych tematów, mogących zaspokoić ambicje twórcze bardzo wielu zespołów naukowych rozmaitych specjalności. Schodzą się tu, narastają i wygasają całkowicie przeciwstawne rysy krajobrazowe środowiska naturalnego. Znajdują tu więc swoje pole badań geografowie, od wielu lat wydajnie penetrujący ten obszar. Tędy wiedzie także wał kujawsko-pomorski i synklinorium szczecińsko-miechowskie. Ze względu na różnorodność interesujący jest ten obszar zatem i z geologicznego punktu widzenia. Na tę dużą różnorodność cech fizjograficznej natury, które się wywodzą, m. in., z litologicznych właściwości podłoża, a są utrwalone w strukturze jego warstwy wierzchniej, nakładają się współzależnie zjawiska przyrodnicze i socjo-ekonomiczne. Mają tu więc co robić także i biologowie i przedstawiciele nauk społecznych. Zatem, aby kształty i naturę tak złożonego tworu regionalnego poznać, aby jego strukturę i funkcje ostatecznie określić, aby go nazwać i wyobrazić, a opisując - przedłożyć zbiorowej wyobraźni, słowem na to wszystko, co stanowi o jego istocie, potrzeba długich lat studiów dokumentacyjnych, pochodzących z bardzo wielu pracowni naukowych.

Na razie wiemy na pewno to jedynie, że omawiany tu obszar nie został jeszcze w pełni naukowo odkryty dla gospodarki. Stawiając rozdroże terytorialne naszej historii i geografii, jest on tyleż frapujący pod względem badawczym, co trudny w zagospodarowaniu. Jest to bowiem nasz wielki, krajowy region węzłowy, obszar otwarty w jednakowym stopniu na wpływy ze wschodu i zachodu, co z północy i południa, spinający zarazem nasze terytoria pobrażne. Dla pełniejszej identyfikacji jego cech swoistych, poznania ciągłości w nim tradycji regionalnych, jego miejsca w dzisiejszym stanie kraju i znaczenia dla przyszłości,

zainicjowaliśmy uruchomiony siłami UŻ w roku 1976 specjalny program badawczy (program współpracy Uniwersytetu Łódzkiego z województwami środkowej Polski, grupa problemowa nr 1 - Monografie regionalne), którego efektem publikacyjnym stały się monografie regionalne ziem środkowej Polski. Ta wielotomowa seria wydawnicza ugruntuje w społeczeństwie wyobrażenie historyczno-geograficzne i socjo-ekonomiczne Śródpolski. W tym miejscu natomiast zajmujemy się tylko niewielką częścią tamtej tematyki. Przybliżamy tu w większym stopniu niż to było tam możliwe, jeden tylko z podstawowych działów gospodarki na ziemiach centralnych kraju - rolnictwo. Zajmując się tematyką rolno-żywnościową, spodziewamy się, że uda nam się w tym tomie studiów chociaż w części zaspokoić społeczne oczekiwania na wciąż nieliczne z obszaru środkowej Polski doniesienia badawcze o stanie tutejszego rolnictwa i gospodarki żywnościowej.

Fundamenty zagospodarowania rolniczego buduje człowiek na podwalinie przyrodniczej. Otwieramy zatem nasz tom studiów artykułem T. Olszewskiego wprowadzającym w problematykę spraw rolno-żywnościowych środkowej Polski, ale zaraz potem zajmujemy się tematyką demograficzną i wodną. Dalsze szkice ujęliśmy w dwa bloki tematyczne odpowiednio do tego, jak rolnictwo ze swej materii pierwotnej przeistacza się współcześnie w kompleks żywnościowy oraz jak z działu gospodarki, początkowo względnie wolnego terytorialnie, przekształca się w dział sytuacyjnie ściśle umiejscowiony. Na początek daliśmy zatem studia empiryczne. Tym sposobem chcemy przedstawić specyficzne cechy materii fizycznej rolnictwa na obszarze środkowej Polski Czytając to w swych artykułach H. Rouba i A. Niepsuj. Następnie przedstawiamy próbkę studiów teoretycznych. W nich chcieliśmy ukazać niektóre aspekty formalne gospodarki żywnościowej. Piszą o tym na przykładzie obszaru zaglomerowanego Łodzi J. Bernacka-Baranowa i B. Stolarczyk oraz na przykładzie całego obszaru środkowej Polski - J. Bernacka-Baranowa i J. Kołatek.

Lektura zamieszczonych tu artykułów nasunie być może Czytelnikowi myśl o ich niewystarczalności poznawczej i niedostatku zawartych w nich sugestii prognostycznych. Przekonani o tym są również sami autorzy. Jakakolwiek jednak znajomość

stanu, choćby najprostsza, byle była prawdziwa, zawsze i w każdej dziedzinie stwarza sytuację prognostyczną. Jednakże, aby w tak złożonej materii, jaką jest rolnictwo i gospodarka żywnościowa, można było od czystego ewidencjonalizmu uczynić krok choćby tylko w stronę diagnostyki, a tym bardziej przejść w dziedzinę planistyki i modeli regulacyjnych, należy przede wszystkim zagłębić elementy ich natury, co w tym obszarze rozdrobnionej gospodarki indywidualnej jest szczególnie konieczne.

Zbigniew Wysocki

Polscy badacze Polski pod względem geograficznym, do czasu II wojny światowej, skupiali się głównie na problemach historyczno-geograficznych, a nie na problemach społeczno-ekonomicznych. Wskazywano na to, że polska geografia historyczna, mimo że posiadała bogactwo treści, była jednakże mało systematyczna i mało naukowa. Wskazywano również na to, że polska geografia historyczna była mało interesująca dla zagranicy. Wskazywano również na to, że polska geografia historyczna była mało użyteczna dla potrzeb państwa.

Wskazywano również na to, że polska geografia historyczna była mało użyteczna dla potrzeb państwa.